

סימן עד

סיטומתא בדרכי הקניינים בימינו

שאלה

יותר. כמו"כ המוכר הופך להיות שומר על הסחורה. ואם, לדוגמא, היתה שריפה במחסניו, הוא פטור מאספקת החפץ לקונה, והקונה חייב בתשלומים. ב. לכאורה, הצדק עם היבואן, שהרי המוצרים שהוא מייבא הם מטלטלין, ומתי התבצע קניין לפני ההוצאה מהמחסן?!

דרכי הקניין במטלטלין הם: משיכה, או הגבהה, קניין סודר, אגב קרקע, או קניין חצר. קניינים אלו אינם קשורים בהעברת התשלום על הקניה, אלא התשלום הופך לחוב על הקונה ועליו לשלם לפי מה שקבעו ביניהם. במקרה הנוכחי החפצים הנקנים נותרו בתוך רשותו של המוכר ולא נעשתה בהם שום פעולה. הקנאה ללא הזזת החפץ הנקנה יכולה להיות בקניין אגב או בקניין חצר או בקניין סודר. לגבי אגב, המוכר לא עשה שום מעשה הקנאה להקנות לקונה אגב קרקע. כמו"כ בקניין חצר לא היתה שכירות מקום או השאלת מקום במחסן היבואן לסוחר כדי שיוכל לקנות את הסחורה. לגבי קניין סודר, בקניין זה הקונה מקנה כלי כלשהו מידו למוכר (לאחר הקניין הכלי מוחזר כמו במכירת חמץ), והמוכר מקנה את החפץ הנקנה בכל מקום שבו הוא נמצא. בהזמנה הנוכחית לא היה מפגש כלל בין היבואן לסוחר או לשלוחו, וא"כ הקונה לא היה יכול לקנות

סוחר קונה מיבואן סחורה שנמצאת אצלו במחסנים¹. הוצאת הסחורה ממחסני היבואן נעשית מספר ימים לאחר ההזמנה במועד שאינו קבוע. התשלומים הם באשראי של חודש ימים מיום הוצאת הסחורה מהמחסן.

באחד הימים הסוחר הזמין סחורה והזמנתו נרשמה בפנקסי היבואן. באותו לילה נעשה פחות ע"י הממשלה, ומחיר הסחורה המוזמנת עלה.

היבואן טוען שכיון שהסחורה לא הוצאה ממחסניו על הסוחר לשלם את המחיר החדש². הסוחר טוען שכיון שהזמין והזמנתו נרשמה הוא קנה במחיר הישן. מי צודק?

תשובה

א. השאלה העומדת לפנינו היא: מתי מתבצע הקניין? אם הקניין מתבצע עם ההזמנה. הרי הסוחר זכה בסחורה במחירה הנמוך. אם הקניין מתבצע רק עם הוצאת הסחורה מהמחסן – הרי היבואן צודק. לזמן הקניין ישנן משמעויות נוספות. אם המוצרים עברו לרשות הקונה עם ההזמנה, נאסר על המוכר למוכרם לאחר, ואפילו במחיר גבוה יותר או בתנאי תשלום נוחים

1. התייחסו בכוונה לסחורה הנמצאת כבר במחסנים. בסחורה שאינה בידו אלא הוא צריך לקנותה קיימות שאלות נוספות.
2. ממידת חסידות שהמוכר לא יחזור בו, אפילו היה פחות (ולא היה קניין), כיון שסיכמו ביניהם את המקח, כך הכריע בערוה"ש. וכמובן שאם המוכר מוכן להשאר במחיר הנמוך – ראוי.

חבל נחלתו

עסקאות באמירת "מוזל וברכה" ואמירה זו נחשבת סיטומתא.

מתבאר שקניין מצד מנהג מדינה שהונהג בסוג מסחר מסויים יש לו תוקף הלכתי של קניין, וצריך לדון אם להזמנה טלפונית יש ג"כ תוקף של קניין.

ד. לענייננו, נראה שאם עפ"י הזמנת נכתבת חשבונית על שם הסוחר ועל הסחורה מסמנים שהיא מכורה, הרי הזמנה זו היא סיטומתא. והחפץ התייקר ברשות הלוקח. אולם אם נדרשת מהקונה הודעה נוספת בכתב, או בפקסמיליה על גמירות דעתו והיא לא נעשתה במקרה הנוכחי אין ההודעה הטלפונית נחשבת קניין. ואפילו אם הסחורה הנקנית כבר נמצאת במחסן היבואן כיון שלא היה מעשה קניין הרי היבואן 'הרויח' ע"י הפיחות ולא הסוחר-הקונה.

ה. לפי דברינו במידה ונכתבה חשבונית וסומנה הסחורה, הרי המטבע פוחת כשהמוצר היה שייך לקונה ומדין סיטומתא. אלא שעדיין צריכים לעיין מה יהיה הדין אם המוצר נשרף⁵ קודם שבא ליד הקונה. לכאורה כיון שהתנאי ביניהם הוא שהתשלום באשראי הוא **מיום יציאת**

את הזמנתו. וכל דבריו הודעה והתחייבות שבכוונתו לקנות את הסחורה.

ג. אבל מצאנו קניין נוסף והוא מכונה בלשון חכמים 'סיטומתא' [בבא מציעא ע"ד ע"א]. לפי רש"י הסיטומתא היתה "חותם שרושמין החנונים על החביות של יין שלוקחין הרבה ביחד ומניחין אותן באוצר הבעלים ומוליכין אותן אחת אחת למכור לחנות. ורושמין אותם לדעת שכל הרשומות נמכרות". היינו, הסימן שמטביעים על חביות היין משמש כפעולת קניין ומאז החביות ברשותו של הקונה.

כך כותב זאת הרמב"ם [הל' מכירה פ"ז ה"ן]: "מכר לו בדברים בלבד, ופסקו הדמים ורשם הלוקח רושם על המקח כדי שיהא סימן ידוע שהוא שלו, אנ"פ שלא נתן מן הדמים כלום כל החזור בו אחר שרשם מקבל מי שפרע (=קללת בית דין על החוזר מקניין קודם סימו עיין רמב"ם שם הלכות א' וב'). **ואם מנהג המדינה שיקנה הרושם קנין גמור נקנה המקח ואין אחד מהן יכול לחזור בו. ויהיה זה חייב ליתן הדמים**³ ובמאירי מוסיף: "ויש מפרשים בה נתינת יד זה לזה לתנאי גמר המקח"⁴. היינו לחיצת יד בין המוכר לקונה כאות לסיום המקח. וכן סוחר יהלומים נהגו לגמור

3. אמנם הרמב"ם מתנה [הל' ד:]: "דבר ברור הוא שאין דין זה אלא שרשם בפני המוכר, או שאמר לו המוכר לך ורשום על מקחך, שהרי גמר להקנותו כדרך שביארנו בחזקה ובמשיכה". אבל נראה שאין כוונתו אלא להבטיח שאמנם המוכר מתכוון להקנות. אולם אם יש אמצעי אחר כגון כאן: בשיחה טלפונית או בסימון הסחורה והוצאת חשבונית, די בכך, ואף זה תלוי במנהג המדינה.
4. ובאו"ז [ב"מ ס' רל"א] מוסיף שהסוחרים בזמנו היו נוהגים לתת לקונה את מפתח החדר בו סגורה הסחורה.
5. שריפה היא אונס. וכידוע המבדיל בין חיובי שומר שכר לשואל הוא חיוב באונס. ולכן אם המקח נגמר היבואן חייב כשומר שכר לכל היותר, ואם לא נגמר עדיין המקח ברשותו. בדר"כ לא מצאנו התחייבות באונס כשההנאה היא לשני הצדדים, אלא נחשב כשומר חנם או שכר.

חבל נחלתו

הבנה זו תיווצר אם ההובלה והאיחסון הם חלק מהעיסקה כולה והם על חשבון היבואן. (דוגמא: קניות טלפוניות מחברות לכלי בית מוצרי משרד וכד' בכרטיס אשראי.)

דרך ג' המקח מותנה בהגעת החפץ ליד הקונה. כעין אמירת מעכשיו ולאחר זמן. כתב השו"ע [סי' קצ"ז ס"ז]: "האומר לחבירו משוך פרה זו... ואם אמר ליה: קנה מעכשיו ולאחר שלשים יום קנה ואפילו היתה עומדת באגם ביום ל'. שזה כמי שהקנה אותה מעתהעל תנאי, נעשה התנאי נתקיים הקנין"... לפי דרך זו, אם המקח יגיע ליד הקונה הוברר שהיתה כאן קניה עם המשיכה, ולכן המוכר היה אך שומר, לעומת זאת אם המקח נשרף הוברר למפרע שלא היתה קניה, וממילא כל האחריות על המוכר.

הדרך האחרונה, היא טובה כשהותנה ביניהם בתחילה שכך תבצע העיסקה ביניהם, אולם לא תועיל אם לא הותנה כן מלכתחילה.

ועל כן ראוי שבכל עיסקה יוגדרו הדברים היטב, בע"פ או בחוזה הקניה.

הסחורה ממחסי היבואן, ראייה לכך שהמקח לא הסתיים עד הוצאת הסחורה, והאחריות היא על המוכר. אלא שלפי זה תתעורר השאלה: אם המקח עדיין לא נגמר מדוע לא יתבע המוכר את המחיר שלאחר הפיחות?

ואפשר להבין את העיסקה ביניהם בכמה דרכים:

דרך א' הקניין הסתיים, והמקח נשרף כשהיה ברשות הקונה. המוכר הוא רק שומר שכר על חפצי הקונה עבור הקונה [עי' ערוה"ש סי' קצ"ה סט"ז], והסדר התשלומים הוא חלק נפרד מן המכירה. וא"כ על הקונה לשלם למוכר את מלוא המחיר, והמוכר פטור מתשלומי שומר כיון שהנזק קרה באונס⁶.

הבנה זו תיווצר אם הקונה משלם דמי איחסון ליבואן על שהיית הסחורה במחסניו.

דרך ב' המקח לא הסתיים, והוצאת הסחורה או הגעתה לחנות הסוחר היא הקניין ולא ההזמנה. וממילא באחריות חייב המוכר מפני שהמוצרים שלו, אבל את הפיחות 'סופג' הסוחר ולא היבואן מפני שהמוצר התייקר קודם שבא לרשותו.

6. אמנם אם המחסן ותכולתו מבוטחת, אם נגבה מהקונה תשלום עבור הביטוח למוצרים שקנה ועדיין לא נטל, ודאי שהוא זוכה בדמי הביטוח. ואפילו אם רק היבואן (בעל המחסן) משלם פרמיה לביטוח, נראה שהקונה זכאי בדמי הביטוח ולא היבואן, מפני שביטוח המוצר כלול במחיר הקניה עד שבאה ליד הקונה. ועדיין צ"ע.